

Яремчук С. С.

*доктор соціологічних наук, професор кафедри філософії та культурології,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
<https://orcid.org/0000-0003-2216-8026>*

Гнатчук О. С.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та культурології,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
<https://orcid.org/0000-0001-7456-0834>*

Шестакова К. Ю.

*кандидат соціологічних наук, асистент кафедри філософії та культурології,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
<https://orcid.org/0000-0002-7239-6329>*

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ВІД КОНЦЕПЦІЙ ДО СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ

JEL Classification: H53
SECTION “ECONOMICS”: Економіка

Анотація. У статті досліджено особливості розвитку соціального захисту від найдавніших часів до сучасності. Встановлено, що перші форми соціального захисту існували на рівні благодійності. Питання становлення соціального страхування як складової соціального захисту було досліджено на прикладі радянського періоду. Проаналізовано тенденції розвитку соціального страхування у незалежній Україні та встановлено, що проведення реформ соціального страхування в окремих випадках має наслідком звуження конституційних прав громадян. Додатково було встановлено, що види соціального захисту змінюються в залежності від соціально-політичної та економічної ситуації у країні, що сприяє виникненню тимчасових форм соціального захисту.

Ключові слова: матеріальне забезпечення, пенсійне забезпечення, соціальний захист, система соціального захисту, соціальне страхування, тимчасова втрата працездатності.

Annotation. The article examines the peculiarities of social protection development from ancient times to the present. It is established that the initial forms of social protection existed at the level of charity and were not regulated by the state, and the normatively based forms of social protection first appeared in the times of Kievan Rus. The issue of the formation of social insurance as a component of social protection was studied on the example of the Soviet period, since it was at this time that the concept of social security began to take shape at the expense of paid insurance premiums. The author analyzes the trends in the development of social insurance in independent Ukraine and establishes that social insurance reforms in some cases result in narrowing of the constitutional rights of citizens by abolishing certain social services or benefits.

A separate assessment is made of the social pension system, which has undergone the greatest transformations and changes over the period of its existence. At the same time, the study shows that the modifications made have not contributed to the main goal of the reforms, since the pension provision of citizens in Ukraine remains low. Additionally, it was found that the

types of social protection vary depending on the socio-political and economic situation in the country, which leads to the emergence of temporary forms of social protection.

For example, the military-political situation in Ukraine since February 2022 has revealed that new social groups of citizens have emerged that require state protection. In response to public demand, the state has adopted a number of regulations to support citizens affected by the war. Such citizens will need social protection even after the end of the war, but in the global historical dimension, such forms of social protection are not sustainable.

Keywords: material security, pensions, social protection, social insurance, temporary disability.

Вступ

Соціальний захист громадян – основа правового суспільства та, по суті, є ідентифікатором економічного розвитку країни, її стабільності та комфорту для громадян. Тому навколо соціального захисту будь-якої країни зосереджена особлива увага, адже саме він впливає на цивілізаційний розвиток сучасного суспільства. Зрозуміти суть соціального захисту та особливості його виникнення, формування та розвитку можливо завдяки історичній ретроспективі цього явища. Особливої уваги потребує вивчення питання соціального страхування як складової соціального захисту. Адже саме цей державний інститут охоплює найбільшу кількість працездатного населення країни та населення пенсійного віку. Таким чином, питання соціального захисту, його реформування та удосконалення потребують додаткових наукових досліджень та обґрунтувань, оскільки в державі до цього часу не знайдено оптимального рішення, яке б забезпечило соціальний захист громадян на належному соціально-економічному рівні.

Вагомий внесок у дослідження теми соціального захисту внесли М. Бондар [1] та М. Даніліна [6]. Крізь призму історичних подій свою оцінку соціальному захисту та еволюції його виникнення дали А. Стопчак [19], А. Гончаров [4] та О. Вальчук. [2] С. Прохоровська, Г. Кулина та М. Стецько [12] дослідили проблемні аспекти реформування системи соціального страхування в Україні. І. Хаварівський [20] дав окрему оцінку саме реформуванню системи соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Однак недостатньо вивченим залишається питання соціального страхування як складової соціального захисту, його формування та реформування в незалежній Україні.

Тому, *метою* даного дослідження є вивчення історичних передумов виникнення в Україні соціального страхування як невід'ємної частини соціального захисту та формування його у процесі державотворення.

Результати

Соціальний захист – у теоретичному його значенні – можемо розуміти, як систему соціально-політичних та економічних заходів, метою яких є надання соціальних послуг та певних матеріальних допомог громадянам на випадок непередбачуваних життєвих обставин, таких як хвороба, безробіття, виробничий травматизм, вагітність та пологи, втрата годувальника тощо. Соціальний захист забезпечується засобами державних управлінських рішень, затверджується на законодавчому рівні та фінансується коштами державного бюджету або спеціальних страхових фондів [3].

Система соціального захисту населення своїм корінням сягає далеко в історію. Адже, враховуючи класовість та інші соціальні потреби окремих верств населення, певні суспільні групи завжди потребували окремого особливого ставлення. Перші прояви соціального захисту виявлялися саме у благодійності та залежали від особистого бажання і можливостей таких добродіїв. Також джерелом соціального захисту можна вважати обов'язок працездатних членів сім'ї утримувати непрацездатних її членів. Якщо ж аналізувати саме унормований документально порядок соціального захисту, то до перших законодавчих актів можна віднести договори з греками за часів князювання Олега та Ігоря у 911 та 945 роках. Саме ці документи містили основні доктрини щодо викупу

полонених та порядку їх повернення. Пізніше тогочасні соціальні гарантії знайшли своє відображення у статуті князя Володимира та закріпилися Ярославом Мудрим у систематизованому нормативному акті «Руська правда», яка визначала першу соціальну програму. При цьому за часів Київської Русі центрами соціальної підтримки були саме церковні установи, які надавали послуги з лікування, просвітницької діяльності, надання продовольчої допомоги та прихистку малозабезпеченим [4; 19].

У Європі так само соціальний захист набуває особливого розвитку у Середньовічні часи. Проявляються перші ознаки особистого страхування на випадок каліцтва, хвороби, смерті тощо. Зокрема, виникає соціальне страхування у розрізі певних категорій (вдів, сиріт тощо) [5].

Ріст законодавчої активності у питанні соціального захисту царської росії припадає на часи правління Петра I, який указом «Об определении в домовые Святейшего Патриарха богадельни нищих, больных и престарелых» закріпив обов'язок приймати в богадільні жебраків, хворих і немічних престарілих, які не могли самостійно себе обслуговувати, чим позбавляли себе засобів до існування, адже жили виключно з милостині. При цьому, згідно указу, на кожних 10 підопічних виділялася одна здорова особа, яка здійснювала догляд [4].

З розвитком промислового виробництва виникають нові напрямки соціального захисту, подібні до тих, що існують у сучасному суспільстві. Передусім, це було зумовлено соціальною потребою, спровокованою страйками у царській росії у 1912 році. Так, в цей час запроваджується колективна відповідальність за соціально незахищені верстви населення, зокрема утримання людей похилого віку, сиріт, безробітних. Закладаються основи соціального захисту громадян на випадок нещасного випадку на виробництві та у зв'язку з хворобою. Також у цей час на законодавчому рівні запроваджуються пенсії через каліцтво на виробництві, щоправда, спочатку така соціальна гарантія надавалася лише гірникам, а згодом набула поширення і на інші робочі групи. Таким чином, на законодавчому рівні вперше закладається концепція обов'язкового страхування [4; 19].

Загалом на початку більшовицького панування соціальному забезпеченню приділяється особлива увага. До прикладу, приймається низка декретів та розпоряджень з питань соціального забезпечення, відкриваються соціальні установи. На нормотворчому рівні визначається право застрахованих осіб на матеріальне забезпечення у вигляді допомоги з тимчасової непрацездатності, у зв'язку з вагітністю та пологами, на поховання. Визначаються основні засади страхування на випадок безробіття, запроваджуються пенсії по інвалідності. Водночас такі благородні соціальні ініціативи супроводжувалися додатковою метою більшовиків щодо посилення свого впливу на маси. Він здійснювався через профспілкові організації, які через своїх представників брали участь у страхових конференціях, проводили відповідну роботу зі страховими органами. Від 1921 року бере свій початок соціальне страхування найманих працівників, при цьому страхові кошти для подальших виплат формувалися за рахунок внесків підприємств. Однак така система змінюється із введенням «воєнного комунізму». В цей час радянська держава повертається до принципу соціального страхування коштом державних ресурсів, а не за рахунок акумульованих страхових внесків. Для реалізації політики соцзабезпечення при державних органах створюються відділи охорони праці та соціального забезпечення, при цьому левову частку такої допомоги отримували саме члени червоної армії та їх сім'ї [4; 7].

Загалом радянська система соціального страхування за період свого існування увесь час зазнавала певних трансформацій та змін. Вальчук О.І. [2], досліджуючи питання соціального забезпечення за радянських часів, окреслила окремі організаційно-правові форми реалізації такої політики, яку можемо проаналізувати на підставі даних, наведених у таблиці 1.

З представленої таблиці вбачається, що основи соціального забезпечення у його класичному вигляді були закладені за радянських часів. Цей здобуток Україна отримала у спадок після проголошення незалежності України. На конституційному рівні Україна визнає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. А відповідно до ст. 46, Конституцією України гарантовано право громадян на соціальний захист,

що включає право на їх забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості тощо [10].

Таблиця 1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	Пенсійне забезпечення	Полягало у виплаті пенсій: за віком; по інвалідності; за вислугою років; у разі втрати годувальника.
	Виплата матеріального забезпечення	Здійснювалася у вигляді виплати допомог: з тимчасової непрацездатності; у зв'язку з вагітністю та пологами; на дітей з малозабезпечених сімей; багатодітним та одиноким матерям.
	Соціальне обслуговування осіб з інвалідністю і людей похилого віку	Забезпечувалось шляхом утримання в будинках-інтернатах осіб з інвалідністю з повним державним забезпеченням; надання послуг з протезування; надання медичних послуг; транспортних пільг тощо.
	Безкоштовна медична допомога	Надання медичних послуг у медичних установах. Оздоровлення у санаторно-курортних закладах.
	Безкоштовні освітньо-виховні програми	Організація дитячих садків та дитячих будинків для дітей, позбавлених батьківського піклування. Забезпечення дитячого оздоровлення у санаторних закладах та дитячих таборах.

Джерело: розробка авторів на основі [2].

З розбудовою нової держави, Україна робить перші спроби з удосконалення системи соціального забезпечення, зокрема соціального страхування. Так, у 1998 році було прийнято Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [?]. Цей закон визначає систему прав, обов'язків і гарантій, всіх учасників системи соціального страхування та передбачає види матеріального забезпечення та страхових виплат, які надаються за рахунок коштів цільових страхових фондів. Зазначений закон визначає окремі види загальнообов'язкового державного соціального страхування, який залежить від конкретного страхового випадку, зокрема:

- пенсійне страхування;
- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
- медичне страхування;
- страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття;
- інші види страхування, передбачені законами України.

При цьому закон чітко визначає, що перелічені види соціального страхування регулюються окремими законами [11].

Зазначені вище положення узгоджуються з науковою думкою про те, що соціальний захист є практичною діяльністю держави за соціальним напрямком, яка у певних випадках забезпечує організацію, контроль та економічно-правові заходи. І здійснюється така організація соціального забезпечення через мережу органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та позабюджетних цільових державних фондів [1].

Даніліна М. вважає, що система соціального захисту має допоміжний характер по відношенню до соціальних прав людини та може існувати лише в умовах соціальної держави. Авторка визначає ознаки соціального захисту у сучасній Україні, які полягають у наступному:

- організація суспільних відносин для задоволення окремих соціальних потреб за рахунок коштів цільових фондів;

- здійснення соціального захисту державою за рахунок коштів суспільства, зокрема роботодавців, фізичних осіб-підприємців;
- надання страхових коштів у вигляді матеріального забезпечення на випадок безробіття, тимчасової непрацездатності, вагітності та пологів тощо. Вони, за своєю суттю, є компенсацією втраченого заробітку за певних життєвих обставин [6].

Аналіз законодавства, яке регулює питання соціального захисту за останні 20 років, вказує на те, що Україна намагається залишити у минулому радянські надбання шляхом реформування системи соціального страхування, водночас такі кроки не завжди узгоджуються із соціальним запитом.

Так, зі змісту Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» №2240, який втратив чинність у кінці 2014 року, вбачається, що відразу закон передбачав такі соціальні гарантії, які надавались за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності:

- допомога у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
- допомога у зв'язку з вагітністю та пологами;
- допомога на поховання;
- забезпечення оздоровчих заходів (оплата путівок на санаторно-курортне лікування для застрахованих осіб та членів їх сімей, придбання путівок до дитячих оздоровчих закладів, утримання санаторіїв-профілакторіїв, придбання новорічних подарунків) [13].

У період з 2015 по 2017 рік відбувається докорінне реформування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування шляхом створення Фонду соціального страхування України у результаті злиття Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Таке об'єднання зумовило і законодавчі зміни. Зокрема, Закон №2240 втратив чинність, а на його заміну було прийнято нову редакцію Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» №1105 (далі – Закон №1105), однак нова редакція закону вже не містила в собі засад з соціального забезпечення оздоровчих заходів [17]. Таким чином, від 2015 року починається поступове звуження окремих соціальних гарантій, оскільки застраховані особи втратили право на санаторно-курортне оздоровлення себе та своїх дітей, а також на отримання новорічних подарунків для дітей.

Водночас поступовий відхід від попередньої системи соціального страхування та звуження окремих соціальних послуг було зумовлено також і стагнацією пенсійної системи України та потребами у чергових реформах. У ретроспективі соціально-політичних подій вбачається, що саме пенсійне страхування за часів незалежної України зазнало найбільших трансформацій та модифікацій. Наприклад, реформа 2004 року юридично створює трирівневу пенсійну систему, відбувається перехід від пенсійного забезпечення населення до системи пенсійного страхування. Відтепер розмір пенсії залежить від тривалості страхового стажу та розміру заробітної плати. Відбувається поділ пенсійних програм за джерелами їх фінансування, а виплати таких пенсій здійснюються за допомогою системи державної соціальної допомоги. У 2011 році пенсійна система постала перед новими викликами. Невтішні прогнози щодо майбутнього пенсійного забезпечення актуалізували проведення нової реформи, яка полягала у підвищенні пенсійного віку для жінок, а також збільшенні необхідного страхового стажу як для жінок, так і для чоловіків. Саме страховий стаж тепер стає визначальним у праві виходу на пенсію [12].

Попри благородну мету проведених реформ, головна мета так і не була досягнута, бюджет Пенсійного фонду України так і залишився збитковим, а пенсії українців мізерними. За таких обставин наступною законодавчою ініціативою стало припинення існування Фонду соціального страхування України шляхом його приєднання до Пенсійного фонду України з 1 січня

2023 р. Основною метою таких модифікацій було скорочення видатків на утримання адміністративного апарату та спрощення доступу страхувальників та застрахованих осіб до страхових послуг, адже тепер значний спектр послуг та виплат почав надаватися одним органом – Пенсійним фондом України. Так, сервісні послуги Пенсійний фонд України надає через розгалужену систему стаціонарних сервісних центрів, які представлені у всіх регіонах України. Також посилилася безпосередня комунікація із застрахованими особами та підприємствами за допомогою електронних сервісів. Зокрема, громадяни тепер можуть через мобільні застосунки чи електронні кабінети подавати документи для призначення окремих виплат [20].

Можна погодитись з тим, що об'єднання споріднених функцій у рамках одного фонду посприяло підвищенню використання людського та фінансового ресурсу, а також спростило контроль за якістю наданих послуг. Факт покращення сервісних послуг беззаперечний. Однак основна мета соціального страхування – забезпечення виконання ст. 46 Конституції України щодо права громадян на соціальний захист. Водночас з внесенням змін до Закону №1105 окремі громадяни з 01.01.2023 р. були позбавлені права на отримання допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, що можна розцінити як звуження конституційних прав. Зокрема, ст. 22 Закону №1105 до січня 2023 р. передбачала право застрахованих осіб на отримання допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, а також допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами за основним місцем роботи та за сумісництвом. Це узгоджується із загальною концепцією соціального страхування, відповідно до якої застраховані особи мають право на отримання матеріального забезпечення, що надається за рахунок сплачених ними страхових внесків. Водночас, у новій редакції Закону №1105 сполучник «та» був замінений на «або». А, відповідно, з січня 2023 року застраховані особи можуть отримувати матеріальне забезпечення лише в одному місці: або за основним місцем роботи, або за сумісництвом. При цьому законодавець не надав застрахованій особі право вибору щодо сплати соціального внеску за основним місцем роботи чи за сумісництвом, адже Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» №2464 визначає, що базою для нарахування єдиного внеску є вся заробітна плата застрахованих осіб [14; 17].

Зазначена вище колізія потребує унормування шляхом внесення змін до статті 22 Закону №1105 та викладення її у редакції, яка існувала до січня 2023 року. Невнесення таких змін може мати наслідком визнання вказаної статті неконституційною, оскільки звужує гарантовані Конституцією України соціальні права громадян.

Окремо слід зазначити, що еволюційний розвиток системи соціального захисту може кардинально змінюватись у залежності від певної соціально-політичної ситуації в окремій країні. Так, від початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, стабільний вектор соціального захисту, який існував в Україні, зазнав відхилення. В Україні виникають нові соціальні групи, такі як внутрішньо переміщені особи, громадяни, що проживають на деокупованих територіях, військовослужбовці, їх сім'ї тощо. Зазначені соціальні групи в умовах воєнного стану потребують особливої соціальної підтримки, тож на державному рівні питання їх соціального захисту було закріплено, зокрема у:

- Постанові Кабінету Міністрів України «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» від 26.02.2022 р. № 162 [15].
- Постанові Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 168 [16].
- Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20.03.2022 р. № 332 [8].

- Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» від 19.03.2022 р. № 333 [18].
- Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах» від 21.10.2022 р. № 1195 [9].

Зазначені нормативно-правові акти є результатом реакції держави на суспільні виклики та виникнення нових соціальних груп. Водночас соціальне забезпечення громадян, які постраждали від війни, можна віднести до тимчасових, оскільки потреба у їх захисті та додатковому матеріальному забезпеченні існує доти, доки існують тимчасові негативні обставини, на відміну від пенсійного страхування та страхування на випадок тимчасової непрацездатності, які мають сталий характер.

Висновки

З проведеного дослідження вбачається, що соціальний захист є однією з найдавніших форм матеріального забезпечення незахищених верств населення або громадян, які потрапили у нестандартні життєві обставини, і здійснюється за сприяння держави. Погляд у минуле дав чітке розуміння, що розвиток соціального захисту безпосередньо пов'язаний з цивілізаційними процесами.

Окрему оцінку у цьому дослідженні було дано саме соціальному страхуванню, яке є складовою системи соціального захисту. Водночас, огляд наукової літератури та нормативно-правових актів вказує на те, що останні роки соціальне страхування в Україні перебуває у стані стагнації. До 2015 року спектр соціальних послуг та допомог, які надавалися за рахунок коштів цільових страхових фондів, був значно ширший. Зокрема, громадяни мали можливість отримувати санаторно-курортне лікування і тим самим знижувати ризики рецидивів хронічних захворювань. Також застраховані особи отримували послуги з оздоровлення дітей.

Таким чином, тема соціального захисту залишається актуальною та потребує додаткових досліджень. Адже соціальний захист має мінливий характер, його пріоритетність може варіюватися у залежності від конкретної соціально-політичної ситуації. Наразі Україна перебуває у стані війни, що спровокувало виникнення нових соціальних груп, які потребують захисту держави. А тому, подальші наукові дослідження будуть актуальні саме у контексті соціального захисту громадян, які постраждали від війни.

Список використаних джерел

1. Бондар М. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-10> (дата звернення : 29.08.2023).
2. Вальчук О.І. Організаційна система соціального страхування в СРСР (1922-1933 рр.) за матеріалами Державного архіву Російської Федерації. *Історичний архів*. 2014. №12. С. 119-124.
3. URI : <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/76880> (дата звернення : 30.08.2023).
4. Грень Т.Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Механізми публічного управління. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72). № 6. С. 80-84. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/13> (дата звернення : 29.08.2023).
5. Гончаров А.В. Щодо питання періодизації історії соціального захисту населення України. *Вісник Донецького національного університету. Економіка і право*. Донецьк, 2014. №2. С. 103-106. URL: <https://jvestnik-c.donnu.edu.ua/article/view/599> (дата звернення : 31.08.2023).
6. Длугопольська Т. Історія розвитку законодавства про соціальний захист населення: міжнародний аспект. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 3 (7). С. 58-63.

- URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/viewFile/80/80>. (дата звернення : 31.08.2023).
7. Даніліна М. Конституція України та соціальний захист населення. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 4 верес. 2020 р. Київ, 2020. С. 25-28. URL: <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>. (дата звернення : 01.09.2023).
  8. Дубич К. В. Особливості державного управління системою соціального захисту України в радянський період розвитку. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Київ, 2015. № 2. С. 106-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_2_17. (дата звернення : 30.08.2023).
  9. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення : 31.08.2023).
  10. Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2022 р. № 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення : 29.08.2023).
  11. Конституція України : станом на 01.09.2023 р. <http://surl.li/gdyl> (дата звернення : 31.08.2023).
  12. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 30.08.2023).
  13. Прохоровська С., Кулина Г., Стецько М. Реформування системи соціального страхування в Україні : проблемні аспекти та ключові завдання. *Світ фінансів*. 2022. №3(72). С. 66-82 DOI: 10.35774/SF2022.03.066 (дата звернення : 29.08.2023).
  14. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами зумовленими похованням : Закон України від 18.01.2001 р. 2240-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2240-14#Text> (дата звернення : 30.08.2023).
  15. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення : 31.08.2023).
  16. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 р. № 162. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення : 30.08.2023).
  17. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення : 30.08.2023).
  18. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (дата звернення : 30.08.2023).
  19. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022

- р. № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення : 31.08.2023).
20. Стопчак А. Ю. Історичні аспекти виникнення та еволюції соціального захисту населення в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. Хмельницький, 2010. №1. Т. 1. С. 60 – 64. URL : <http://surl.li/kroyp> (дата звернення : 01.09.2023).
21. Хаварівський І.В. Основні аспекти реформування системи соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності // *Наука, інновації, бізнес: проблеми, перспективи і сьогочасні тренди розвитку* : Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті почесного професора Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, академіка НАН Миколи Григоровича Чумаченка, (Тернопіль, 26 травня 2023 року). Тернопіль, 2023. С. 122-123 URL : <http://surl.li/kroym> (дата звернення : 31.08.2023).